

14. ДАОО. — Ф. 47. — Оп. 1. — Спр. 6260.
15. Там само.
16. ДАОО. — Ф. 47. — Оп. 1. — Спр. 5821.
17. ДАОО. — Ф. 47. — Оп. 1. — Спр. 5660.
18. Там само.
19. ДАОО. — Ф. 47. — Оп. 1. — Спр. 5660.
20. Там само.
21. ДАОО. — Ф. 47. — Оп. 1. — Спр. 6260.
22. ДАОО. — Ф. 47. — Оп. 1. — Спр. 5639.
23. ДАОО. — Ф. 47. — Оп. 1. — Спр. 6260.

Анотації

Сердюк Ж. Н. Возможности профессиональной самореализации женщин в сфере образования на рубеже XIX–XX веков (на примере женских гимназий Одесского учебного округа).

Прослеживаются общественные изменения, касающиеся отношения к женской профессиональной деятельности. Исследуется процесс становления среднего женского образования, а также рассматриваются проблемы трудоустройства выпускниц первых женских гимназий.

Ключевые слова: женское образование, гимназия, женщины-педагоги, профессиональная деятельность.

Serdyuk J. N. The opportunities of women's professional self-realization in the sphere of education at the turn of the XIX–XX centuries (after the example of girls' gymnasiums of Odessa school district).

The social changes concerning women's professional activity are traced. The process of formation of female secondary education is explored, the problems of employment of the first girls' gymnasiums graduates are also considered.

Key words: female education, gymnasium, women-teachers, professional activity.

Надійшла до редакції 24 жовтня 2013 р.

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

УДК 94:177.72(092).1914/1917

T. B. Icsa

БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ДВОРЯНСТВА КІЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Висвітлено деякі аспекти благодійницької діяльності дворян Київської губернії в період Першої світової війни. Грунтуючись на архівних документах, показано участь дворян у відкритті благодійних госпіталів і лазаретів, співпраця з Російським Товариством Червоного Хреста.

Ключові слова: благодійництво, дворянське зібрання, пожертвування, лазарети.

Період Першої світової війни відзначився сплеском громадської доброчинності, спрямованої на допомогу як воїнам, так і цивільному населенню, яке постраждало від наслідків кровопролитних боїв на фронтах і соціально-економічних негараздів усередині країни. Представники дворянства, охоплені патріотичними почуттями, співчуттям до близького організовували збори коштів, які йшли на заснування лазаретів, притулків, виготовлення ліків тощо.

Благодійність у роки Першої світової війни в радянський час практично не досліджувалася. За останні десятиліття до цієї теми звернулись такі українські дослідники, як Донік О. М., Загребельна Н. І., Кліщинський П. В., Курінна Т. М., Ступак Ф. Я. [1]. Незважаючи на значне зацікавлення сучасних дослідників даною проблематикою доброчинна діяльність представників дворянства Київської губернії в 1914–1918 роках мало з'ясована і потребує окремого висвітлення. Тому метою даної статті є дослідження напрямів благодійної діяльності дворян Київської губернії у період війни.

Дворянство Київської губернії брало активну участь у благодійництві з перших днів війни. Так, на засіданні зібрання предводителів і депутатів дворянства Київської губернії від 8 серпня 1914 року губернський предводитель дворянства Ф. Н. Безак запропонував для обговорення питання про те, в якій мірі може бути надана допомога з боку дворянства Київської губернії на задоволення потреб, викликаних війною. Зібрання постановило:

- 1) надати приміщення дворянського будинку для хворих і поранених;
- 2) відкрити збір пожертв на потреби війни або знайти інші способи для зібрання необхідних коштів [2, арк. 75].

На наступному зібранні, яке відбулося в той же день, дворяни, натхненні словами губернського предводителя: «Собрание Предводителей и Депутатов дворянства, стремясь привести посильную помощь в деле облегчения участия нашей доблестной армии, защищающей честь и достоинство нашей дорогой и великой Родины, не имея по закону права изыскать необходимые средства путем обложения дворянских земель, но твердо веря, что все Киевское дворянство воодушевлено одним стремлением принять значительное участие в святом деле помощи тем, кто проливает кровь на поле брани» [2, арк. 76], постановило:

У зв'язку з винятковою серйозністю днів, які переживає країна, уповноважити губернського предводителя дворянства подати прохання про надання зібранню права одноразового обкладання на потреби війни дворянської землі, яка належить як спадковим, так і особистим дворянам губернії.

Рівно через місяць, восьмого вересня, дворянське зібрання у надзвичайному складі — посилене участю деяких найбільш по-чесних дворян губернії — прийняло рішення обкладти одноразово всі землі, що належать спадковим дворянам, подесятинно в наступних розмірах:

Радомишльський повіт — 10 коп.;
 Київський — 15 коп.;
 Васильківський — 20 коп.;
 Липовецький — 20 коп.;
 Таращанський — 20 коп.;
 Бердичівський — 25 коп.;
 Сквицький — 25 коп.;

Уманський — 25 коп.;
 Черкаський — 25 коп.;
 Чигиринський — 25 коп.;
 Канівський — 30 коп.;
 Звенигородський — 30 коп. [2, арк. 81]

Це рішення зібрання було втілено в реальність як тільки імператор дав свій дозвіл: 5 листопада, заслухавши доповідь міністра про бажання київських дворян здійснити пожертвування на потреби війни, імператор подякував і схвалив таке благодіяння. Для того, щоби заплановані кошти були швидше використані для допомоги пораненим воїнам і їх сім'ям, дворянське зібрання отримало позику в розмірі 150 тис. крб. від казни. Ці кошти було вирішено використати наступним чином:

1. 10 000 крб. асигнувати в розпорядження Загальнодворянської організації допомоги хворим і пораненим воїнам.

2. Прийняти подальше на весь період війни утримання відкритого Всеросійським земським союзом допомоги пораненим в будинку дворянства лазарету № 3, на 110 офіцерських ліжок, відшкодувавши відомству вартість обладнання і таким чином вважати його «Лазаретом Київського дворянства».

3. У випадку, якщо після закриття лазарету виявиться вільний залишок коштів, то направити його на будівництво в одному з міст притулку для калік — жертв війни [2, арк. 113–114].

З Доповіді по утриманню Госпіталю Київського дворянства за період з 1 січня 1915 року по 1 листопада 1916 року довідуємося про те, що збір пожертв з дворянських володінь приніс госпіталю 220 193 крб. [3, арк. 1]. Вже згаданий Київський губернський предводитель дворянства Федір Миколайович Безак пожертвував госпіталю 1722 крб. В той час витрати госпіталю становили 205 058 крб. Згідно з Відомістю про щомісячні видатки госпіталю в середньому в закладі перебувало 76 хворих на день, на кожного з яких витрачалося по 3 крб. 82 коп. [3, арк. 5].

Дворянство Київської губернії займалося благодійністю у різних формах. Як відомо, однією з організацій, що здійснила значний вклад у справу надання медичних послуг на фронті та в тилу в роки Першої світової війни, було Російське Товариство Червоного Хреста [6, с. 94]. До повноважень РТЧХ на період війни належали: допомога державним органам одягом, медикаментами, продовольством; формування та обладнання пунктів

першої допомоги пораненим; формування та утримання пунктів харчування та відпочинку при залізницях і евакопунктах; організація евакуації поранених та хворих солдат; утримання військових лікарень; допомога і утримання військових інвалідів [7, с. 182]. Маючи досвід допомоги пораненим у двох російських війнах — російсько-турецькій і російсько-японській, ця організація на 1914 рік володіла значними коштами, проте в умовах війни їх було недостатньо. Саме тому доволі поширеним методом поповнення фінансів РТЧХ були приватні пожертви. В перші місяці війни під прапор Червоного Хреста перейшли сотні приватних лазаретів і також сотні нових були створені на кошти приватних благодійників.

Відповідно до Списку госпіталів, етапних лазаретів, передових загонів і інших установ РТЧХ, сформованих на приватні кошти, у Київській губернії станом на 29 серпня 1914 року було облаштовано 36 госпіталів, в яких змогли розміститись 988 ліжок [5, арк. 1–3]. Залежно від фінансової спроможності благодійних організаторів ці заклади різнилися за кількістю ліжок. Так, лише шість лазаретів вміщало від 60 до 200 ліжок, разом надаючи медичну допомогу 648 пацієнтам (це 65,6 % від загального числа). П'ять з шести наведених госпіталів були засновані на кошти дворян. Так, дворянин Подгорський вніс 10 000 крб. на утримання госпіталю у селі Дагієво Липовецького повіту для 200 поранених воїнів. За підтримки графині Браницької в місті Біла Церква засновано госпіtalь на 113 ліжок. У Смілі граф Бобринський фінансував роботу госпіталю, який обслуговував 100 хворих. У Златополі С. В. Масленніков надав у розпорядження РТЧХ будинок, що нараховував 13 кімнат, в якому відкрили госпіtalь на 75 ліжок. У Кам'янці дворяни Давидови фінансували лікування 60 пацієнтів.

Решта 30 госпіталів, розміщені 340 ліжок, були невеликими — від 2 до 40 ліжок. В умовах війни лікування кожного пораненого було важливим, через що і допускалось влаштовувати маленькі лазарети, навіть у приватних будинках. Головне управління Червоного Хреста на сторінках газет зверталося до власників помість з проханням прийти на допомогу пораненим захисникам Батьківщини, надавши свої маєтки Червоному Хресту для розміщення в них лазаретів. Умовою було близьке розміщення будівель до залізничних станцій, зручний проїзд від

станції та достатнє водопостачання [4, арк. 4]. Саме тому важливими були ці 30 невеликих госпіталів, серед яких шість були сформовані на кошти дворян, разом обслуговуючи ще 80 ліжок.

Ми розглянули свідчення лише декількох архівних документів, які проливають світло на активність дворянства Київської губернії в справі благодійності в роки Великої війни. Ще багато цифр, імен чекають свого висвітлення для широкого загалу. Але вже ці документи підтверджують думку про те, що Київське дворянство не залишалося байдужим до долі поранених воїнів і активно вкладало свої кошти у відкриття лазаретів з перших днів війни. Це є свідченням високої соціальної активності та національної свідомості представників українського дворянства. З іншого боку, доброочинна діяльність дворян Київської губернії у роки першої світової війни заслуговує на детальне вивчення й глибоке осмислення сьогоднішнього покоління українців.

У цілому порушені у статті аспекти благодійницької діяльності представників дворянства в роки Першої світової війни отримали лише фрагментарне висвітлення, а отже, потребують подальшого вивчення.

Джерела та література

1. Донік О. М. Громадська благодійність в Україні в роки Першої світової війни / О. М. Донік // Проблеми історії України XIX — початок ХХ ст. — К., 2005. — Вип. 9. — С. 61–86; Загребельна Н. І. Велика війна: українство і благодійність (1914–1917 рр.) / Н. І. Загребельна, І. А. Колядя; Ін-т історії України Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 2006. — 194 с.; Кліщинський П. В. Правобережна Україна в роки Першої світової війни: соціально-економічний та громадсько-політичний аспекти (1914 — лютий 1917 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / П. В. Кліщинський; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. — Кам'янець-Поділ., 2010. — 20 с.; Курінна Т. М. Благодійницька діяльність на Черкащині в I період Першої світової війни / Т. М. Курінна // Проблеми історії України XIX — початку ХХ ст. — 2003. — Вип. 6. — С. 280–291; Ступак Ф. Я. Благодійні товариства Києва (др. пол. XIX — поч. ХХ ст.). — К., 1998. — 207 с.
2. Державний архів Київської області (далі — ДАКО). — Ф. 782. Київське губернське дворянське депутатське зібрання (1795–1918 рр.). — Оп. 2. — Спр. 293. Журнали засідань за 1914 р. (03.01.1914–27.12.1914 р.), 120 арк.
3. ДАКО. — Ф. 782. — Оп. 5 (1799–1917). — Спр. 18. Звіт про витрати бюджетних коштів на утримання госпіталю Київського дворянства за 1916 р., 8 арк.

4. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІАК України). — Ф. 719. Управління головно-уповноваженого Всеросійського товариства Червоного Хреста при арміях Південно-Західного фронту (1914–1918 рр.). — Оп. 1. — Спр. 108. Справа про надання Трубецькою Є. В. будинку для лазаретів РТЧХ на ст. Клавдієво, Києво-Ковельської залізниці, 4 арк.
5. ЦДІАК України. — Ф. 719. — Оп. 1. — Спр. 301. Список госпіталів, етапних лазаретів, передових загонів і інших установ РТЧХ, сформованих на приватні кошти, 36 арк.
6. Реєнт О. П. Україна в Першій світовій війні: сучасні науково-методологічні акценти / О. П. Реєнт // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. — Київ, 2007. — С. 88–103.
7. Грибан О. Г. Історичні обставини створення та початковий етап діяльності Російського Товариства Червоного Хреста в українських губерніях (кінець XIX — початок XX ст.) / О. Г. Грибан // Вісник аграрної історії: Збірник наукових праць. — Київ, 2012. — Вип. 3. — С. 179–184.
8. Список дворян Киевской губернии. — Киев, 1906. — 327 с.

Анотації

Іssa T. V. Благотворительная деятельность представителей дворянства Киевской губернии в годы Первой мировой войны.

Освещены некоторые аспекты благотворительной деятельности дворян Киевской губернии в период Первой мировой войны. На основании архивных документов показано участие дворян в открытии благотворительных госпиталей и лазаретов, сотрудничество с Российским Обществом Красного Креста.

Ключевые слова: благотворительность, дворянское собрание, пожертвования, лазареты.

Issa T. V. Charitable activity of noblemen in Kyiv Province during the First World War.

Based on the local data, state archives and periodicals of the time, the article highlights some aspects of the charitable activities of the noblemen during the First World War. The First World War was marked by the increase of public charity aimed at help to both soldiers and civilians affected by the consequences of bloody fighting in the front and socio-economic problems in the country. This was especially true to the nobility, whose members were filled with patriotic feelings, compassion and organized fundraising for foundation hospitals and cooperation with Russian Red Cross Society.

Key words: philanthropy, assembly of nobles, donations, hospitals.

Надійшла до редакції 22 жовтня 2013 р.

УДК 94(447):327.39:061.1ЕФ1991/13”

Л. А. Комнат

ОСНОВНІ ЕТАПИ ЄВРОЇНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті коротко описано історія дипломатичних відносин України з ЄС з початку її незалежності до президентства В. А. Ющенко включно. Також визначені причини прагнення України до Європейського союзу та конкретні дії, які вона здійснила для цієї мети.

Ключові слова: європейська інтеграція, Європейський Союз, зовнішня політика, асоціація, Світова організація торгівлі, УПС (Угода про партнерство та співробітництво).

Ми переживаємо досить відповідальний період у житті нашої держави, пов’язаний з її інтеграцією до ЄС. На початку незалежності України були визначені основні напрямки її зовнішньої політики, названі стратегічні партнери: Європейський Союз (ЄС), США та Російська Федерація. З цих трьох пріоритетів найбільшим є Європейський Союз. Держава взяла курс на інтеграцію в Європу, вступ до Європейського Союзу.

Курс на європейську інтеграцію є природним наслідком здобуття Україною незалежності. Його витоки — в історії нашого народу й усвідомленні права жити в демократичній, економічно розвинутій, соціально орієнтованій країні. Його мета — створення шляхом масштабних внутрішніх перетворень умов для входження до спільноти європейських розвинутих країн. Сьогодні цей курс є домінантою внутрішньої та зовнішньої державної політики.

Відносини України з Європейським Союзом у сучасній зовнішньо- і внутрішньополітичній ситуації мають для неї винятково важливе значення. Йдеться не просто про більш-менш активні контакти з одним із найавторитетніших зарубіжних партнерів, але й про можливість здійснення Україною стратегічного вибору на перспективу, від якого залежатимуть місце і роль держави у новій системі міжнародних відносин, у тому числі економічних і валютно-фінансових.

Наразі як Україна, так і ЄС висловлюють зацікавлення у встановленні більш тісних відносин, які би виходили за межі